

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ МОЛОКА ТА МОЛОКОПРОДУКТІВ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Чан-хі О. С.

Національний університет біоресурсів і природокористування України, м.Київ

У статті досліджено світовий досвід державного регулювання ринку молока та молокопродуктів і можливості його використання в Україні, а також обґрунтовано необхідність здійснення державного впливу на розвиток і функціонування вітчизняного ринку молока та молокопродуктів спрямованого на відродження галузі, підвищення продовольчої безпеки в умовах входження України в глобальне конкурентне середовище.

Ключові слова: державне регулювання, ринковий механізм, державна підтримка, ринок молока та молокопродуктів.

Чан-хи О. С. Государственное регулирование рынка молока и молокопродуктов в зарубежных странах: опыт для Украины / Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины, г. Киев

В статье исследован мировой опыт государственного регулирования рынка молока и молокопродуктов, возможности его использования в Украине, а также обоснована необходимость осуществления государственного влияния на развитие и функционирование отечественного рынка молока и молокопродуктов направленного на возрождение отрасли, повышения продовольственной безопасности в условиях вхождения Украины в глобальную конкурентную среду.

Ключевые слова: государственное регулирование, рыночный механизм, государственная поддержка, рынок молока и молокопродуктов.

Chan-khi O. S. State regulation of dairy market in foreign countries: experience for Ukraine / National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv

This paper investigates the global experience of state regulation of the dairy market and the possibility of its use in Ukraine, as well as the necessity for state influence on the development and functioning of the domestic dairy market products aimed at the revival of the industry, improve food security in terms of integration of Ukraine into the global competitive environment.

Key words: government regulation, market mechanisms, government support, dairy market.

Вступ. В сучасних умовах функціонування та розвитку як світового, так і вітчизняного ринку молока та молочних продуктів став очевидним той факт, що механізми саморегулювання вільної ринкової економіки не можуть функціонувати достатньо ефективно. В першу чергу, це пов'язано з тим, що умови виробництва і споживання в різних регіонах світу різняться, так як і відрізняється ступінь їх технічного, соціального та головне економічного розвитку. Це призводить до того, що конкурентна боротьба ускладнюється і здійснюється в нерівних умовах, так як ведеться великою кількістю суб'єктів за різними правилами, в умовах відмінного

матеріально-технічного забезпечення, економічного, фінансового клімату тощо. Безперечно, саморегулююча роль ринку велика і переконливо доведена світовою практикою за багато сторіч. Цим, по суті, і обумовлений перехід до ринкових відносин, як однієї з цілей реформ, що нині проводяться. Але в ринку, крім творчих сил закладені і руйнівні, і в нейтралізації останніх полягає найважливіша задача наукової організації виробництва, управління і державного регулювання.

Державне регулювання агропродовольчих ринків в цілому, та ринку молока зокрема в країнах з високоефективним сільськогосподарським виробництвом в основному спрямоване на підтримку стабільної економічної ситуації в галузі та відповідного рівня прибутковості, забезпечення продовольчої безпеки й задоволення потреб населення в якісних харчових продуктах за соціально-прийнятними цінами, а також на збалансований розвиток сільських територій і захист довкілля. При цьому регулювання здійснюється відповідними державними органами, що діють через визначену систему інститутів, створених як сільськогосподарськими товаровиробниками, так і підприємствами оптової торгівлі, переробки, реалізації.

Як показують дослідження провідних вітчизняних і зарубіжних вчених, в усіх розвинутих країнах дія ринкового механізму в аграрній сфері доповнюється інструментами державного регулювання, співвідношення яких залежить від частки державного сектора, історичних особливостей і традицій, характеру вирішення завдань у теперішній час.

Мета статті. Метою статті є визначення форм і напрямків державного регулювання ринку молока та молокопродуктів (з урахуванням зарубіжного досвіду), спрямованих на відродження галузі, підвищення продовольчої безпеки в умовах входження України в глобальне конкурентне середовище.

Виклад основного матеріалу. Проведені дослідження показали, що маючи багатий природно-ресурсний потенціал, Україна в порівнянні із зарубіжними країнами займає досить низькі позиції як за обсягами виробництва молока, так і за ціновою диференціацією (рис. 1).

Встановлено, що серед країн з високоефективним сільськогосподарським виробництвом застосовуються різні підходи щодо державного регулювання галузі. Оскільки, виробництво молока і молочних продуктів характеризується високими виробничими ризиками, адже, поряд з іншими факторами, притаманними для будь-якої виробничої діяльності, цій галузі властива залежність від природних та кліматичних умов, які практично не піддаються прогнозуванню в довгостроковій перспективі. Це означає, що сільгоспвиробник не може точно і заздалегідь знати який обсяг продукції буде вироблений. Крім того, сезонний характер виробництва, нестабільність надходження грошових коштів, повільний кругообіг та обіг фондів, недостатньо налагоджена інфраструктура ринку молока та важливість функціонування галузі для життєдіяльності людини потребує особливого визначеного державою механізму регулювання молокопродуктового підкомплексу. Враховуючи важливість вищеперерахованих чинників, що безпосередньо впливають на виробництво молока, необхідно, щоб ринок був збалансований в будь-який момент часу. Тобто, процес регулювання має забезпечити рівновагу між попитом і пропозицією, а також забезпечити

економічний паритет для всіх учасників ринку включаючи виробників молока, переробників, імпортерів готової продукції, оптових торговців тощо. Це може бути досягнуто, лише при постійному стимулюванні платоспроможного попиту, контролі якості реалізованої продукції, збільшенні частки вітчизняної продукції на ринку, вирівнюванні сезонних коливань, створенні сприятливих умов для експорту молока та молочних продуктів за допомогою ретельно спланованого та обґрунтованого організаційно-економічного механізму державного регулювання галузі.

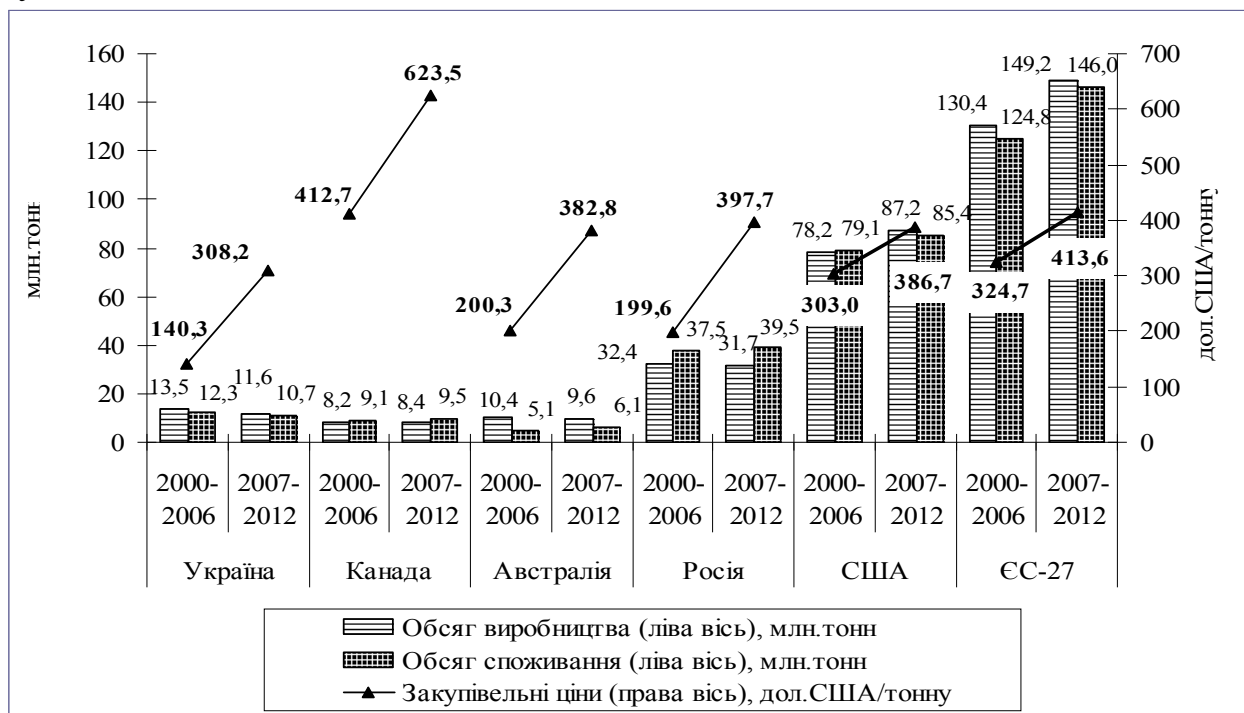

Рис. 1. Обсяги виробництва, споживання та закупівельні ціни на молоко в провідних країнах виробників у середньому за 2000-2006 рр. та 2007-2012рр.

Джерело: розраховано та побудовано за даними ОЕСР та НБУ

Враховуючи досить позитивні тенденції розвитку світового ринку молока та молочних продуктів розглянемо форми, методи й рівень державної підтримки досліджуваного ринку у деяких країнах світу.

Однією з найбільших країн-виробників молока є США, оскільки головним пріоритетом агропродовольчої політики на всіх етапах економічного розвитку країни, є високий рівень забезпечення продовольством населення. Так, відповідно до Закону «Щодо продовольства, охорони природних ресурсів та енергетики» від 18.06.2008 р. державна підтримка спрямовується на розвиток товарного виробництва та підвищення рівня доходів фермерів і включає прямі виплати та встановлення цільових цін. Загалом, регулювання ринку молока та молокопродуктів тут, включає дві основні федеральні програми – це система Федеральних ринкових замовлень молока та програма цінової підтримки на ринку молока. Програма Федеральних ринкових замовлень молока регулює дії операторів ринку, які продають молоко або молочні продукти в окремому регіоні, вимагаючи від них платити не менше встановленої мінімальної ціни на молоко класу А, яке вони купують від молоковиробників, залежно від того, як молоко

використовується. Ця класифікована система ціноутворення вимагає від операторів платити більш високу ціну за молоко, яке використовується для споживання у рідкому вигляді (клас I), ніж за молоко, що використовується при виготовленні молочних продуктів, таких як йогурт, морозиво, сир, масло, знежирене сухе молоко (клас II, III і IV). Крім того, федеральна підтримка молочних ферм складається із широкого спектру інших програм. Так, зокрема, Програма підтримки ціни на молочні продукти (DPPSP), передбачає здійснення підтримки виробників молочної продукції через ціни підтримки сиру типу «чеддер» (1,13 дол./фунт), масла вершкового (1,05 дол./фунт) і знежиреного молока (0,8 дол./фунт) [1]. Якщо ринкові ціни на цю продукцію є нижчими зазначених рівнів, товарно-кредитна корпорація (Commodity Credit Corporation (CCC)) викупує молочну продукцію за цінами підтримки з метою вилучення частини продукції з ринку, таким чином піднімаючи як ринкові ціни, так і закупівельні. Головною умовою є встановлення однакових закупівельні ціни для всіх регіонів США. Також виробникам молока надається грошова компенсація у випадку, якщо ринкова ціна на молоко нижча ніж 16,94 дол. США за 100 фунтів.

В країнах Європейського Союзу (ЄС) регулювання ринку молока та молочних продуктів здійснюється Спільною аграрною політикою ЄС (САП (CAP – Common Agricultural Policy)). САП – досить складний механізм, який охоплює сотні регулювань на всіх ділянках сільськогосподарського виробництва, а також переробки і реалізації продукції, в межах якої можна виділити дві основні складові: підтримки аграрних ринків (перша складова) та політики розвитку села (друга складова). Фонд коштів на реалізацію політики розвитку села за другою складовою САП ЄС на 2007-2013 рр. становить 91,3 млрд. євро. Ще близько 70 млрд. євро доступні з національних фондів державної підтримки [2].

Реструктуризація молочної галузі є одним з основних пріоритетів політики підтримки ЄС, що включає: інвестиційну підтримку, спрямовану на поліпшення ефективності виробництва молока, або покращення благополуччя тварин; грошові виплати власникам молочних ферм, що знаходяться у несприятливих місцевостях; допомогу на створення таких умов виробництва молока і молочних продуктів, що є дружніми до довкілля, наприклад, допомогу на виробництво органічної продукції; допомогу на утримання пасовищ із зменшеним обсягом застосування добрив або утримання гірських пасовищ; підтримку застосування певних практик утримання худоби, що сприяють підвищенню рівня благополуччя тварин; підтримку процесу диверсифікації господарської діяльності, наприклад, створення магазинів на фермах та виробництва енергії з відновлювальних джерел; підтримку власників молочних ферм, які планують вийти з галузі або вийти на пенсію достроково; сприяння створенню потужних організацій виробників молока і молочної продукції.

Також основними напрямками регулювання ринку є: внутрішня ринкова підтримка (інтервенції, квоти), використання торгівельних інструментів (експортні субсидії, митні тарифи на імпорт) та здійснення прямих платежів фермерам. Кожна країна-член ЄС має дві квоти: одна на поставку молока до молочних заводів, інша – для прямих продажів споживачам. Обсяги цих квот розподіляються між виробниками (індивідуальні квоти) у кожній окремій державі. Проте

передбачається, що квоти на продаж молока поетапно будуть скасовуватися і 2015 р. планується бути першим роком «без квот», тобто, відповідно до реформи «Health Check» квоти повинні щорічно збільшуватися на 1% до їх повного скасування [3].

У країнах-членах ЄС також наявна підтримка на національному рівні чи рівні ЄС програм просування на ринок молочної продукції, таких як, наприклад, програм заохочення більшого споживання молока (і фруктів) школярами.

Досвід державного регулювання агропродовольчих ринків у Новій Зеландії – країні з найнижчим рівнем підтримки аграрного сектора характеризується радикальними заходами. Так, із другої половини 1970-х рр. і до 1985 р. країна проводила найбільш протекціоністську політику серед країн ОЕСР. Однак у 1985 р. уряд Нової Зеландії скасував практично всі заходи державної підтримки сільського господарства. Роль держави збереглася лише в контролі ветеринарної та фітосанітарної ситуації в країні, а також у підтримці наукових досліджень в аграрній сфері [4].

Скасування субсидій призвело на першому етапі до падіння доходів фермерського сектора, зростання безробіття в сільській місцевості. Проте фермери досить швидко адаптувалися до нової ситуації й почали створювати фермерські об'єднання, так звані кооперативи, такі як Fonterra, Foodstuffs та Progressive Enterprises. Яскравим прикладом та гігантом кооперативного об'єднання є Fonterra, яка після утворення зібрала близько 96 % виробництва молока в Новій Зеландії. Тому для того, щоб молочний ринок Нової Зеландії залишався конкурентним і ефективним, уряду необхідно було створити спеціальне регулятивне положення відносно Fonterra. Ним став Акт реструктуризації молочної галузі (DIRA Dairy Industry Restructuring Act) [5].

Державна підтримка в **Канаді** здійснюється шляхом фінансування окремих галузей сільського господарства і фермерських господарств через: надбавки до ринкових цін; надбавки до обсягів виробничих витрат у формі кредитної підтримки; виплати відсотків за кредитами; гарантії за кредитами; податкові пільги щодо підтримки дохідності сільськогосподарського виробництва [6].

Доступ до ринку сільськогосподарської продукції Канади характеризується високим рівнем тарифного захисту. Канада широко використовує заборонні ставки мита – найбільша ставка тарифу становить 313,5 % (молочні жири). Загалом, 0,6 % тарифних позицій товарів підлягають стягненню мита у розмірі 164,5-313,5 %, зокрема свійська птиця, її м'ясо та жир; різноманітні молочні продукти; яйця; окремі види олії; шоколадна продукція, крупи та суміші, морозиво та суміші для його виготовлення, корма.

Водночас Канада застосовує жорстку систему квотування імпорту, що суттєво обмежує можливості експорту м'яса свійської птиці (курятину та індичка) та субпродуктів, яєць, молочної продукції (всі види сирів, маргарин) та іншої переробленої продукції. Розподіл квот здійснюється за принципом «перший прийшов – першим обслуговується». Особливістю Канадського державного регулювання сільського господарства є те, що право формування законодавства щодо розвитку аграрного сектора належить як федеральному уряду так і уряду провінцій. Тому відповідно до загальнодержавних законів та законів кожної

конкретної провінції, у Канаді діють програми підтримки фермерів, як на федеральному рівні, так і на рівні провінції.

Досить сильні позиції стосовно захисту власного ринку від імпортної молочної продукції має і Російська Федерація. Цьому свідчать: постанова від 20 серпня 2009 р. № 680 «Про внесення змін до Митного тарифу Російської Федерації відносно окремих видів сирів», яка передбачає встановлення ставки ввізного мита на окремі види сирів у розмірі 15% від митної вартості, але не менше 0,5 євро за кг. Постановою від 31 січня 2009 р. № 71 «Про тимчасові ставки ввізних мит щодо вершкового масла та окремих видів молочної продукції» з 6 березня 2009 р. на 9 місяців підвищено ставки ввізних мит на вершкове масло та інші молочні жири до 15% від митної вартості, але не менше 0,35 євро/1кг. (раніше –15%, але не менше 0,22 євро/кг.). Постановою від 31 січня 2009р. № 72 «Про тимчасові ставки ввізних мит відносно окремих видів молока і вершків» з 6 березня 2009 р. на 9 місяців ставки ввізних мит на молоко, вершки і молочні консерви підвищено з 15% до 20% від митної вартості.

Стосовно напрямків підтримки розвитку молочного скотарства у РФ діє програма розвитку сімейних та мережевих молочних ферм, введена нульова ставка ПДВ при ввезенні племінної худоби на територію Росії.

У окремих регіонах РФ впроваджена програма «Шкільне молоко», в рамках якої молоком забезпечуються школярі у молодших класах. Також з метою стимулювання споживання вітчизняної сільгосппродукції, насамперед, молока і молочних продуктів Міністерством сільського господарства РФ також запущена програма «Купуй російське». На кошти державного бюджету РФ відзнято відеоролик, спрямований на збільшення споживання молока населенням.

Також варто відмітити, що Міністерство сільського господарства РФ співпрацює з Россільхозбанком з питань реалізації заходів Державної програми розвитку сільського господарства і регулювання ринків сільськогосподарської продукції, сировини та продовольства, в тому числі з питань кредитування сільськогосподарських товаровиробників в рамках Державної програми. Так, Россільхозбанк цілеспрямовано розвиває кредитування власників особистих підсобних господарств, які можуть на пільгових умовах отримати кредит, на цілі, що підлягають субсидуванню, також банк надає можливість отримати нецільовий кредит за спрощеною процедурою оформлення угоди, крім того для господарств населення діє спеціальна програма рефінансування кредитів.

Результатами державної підтримки за останні роки є введення в експлуатацію нових об'єктів, модернізація і реконструкція молочних комплексів і ферм, залучення кредитних ресурсів, збільшення виробництва молока та чисельності маточного поголів'я. За останні роки тільки через «Росагролізінг» господарствам поставлено 185 тис. гол. племінної худоби, створено та модернізовано 325 тис. скотомісць.

Висновки. Отже, напрями державного регулювання агропродовольчого ринку в багатьох країнах світу, не зважаючи на рівень їхнього розвитку, спрямовано на розвиток молочної галузі та підтримку прибутків фермерів. Тому, Україні слід скористатися позитивним досвідом країн світу щодо здійснення державної підтримки сільськогосподарського виробництва, зокрема молочної

галузі, і вжити наступних заходів, які б сприяли забезпеченню населення країни якісними і доступними продуктами харчування, створенню нових робочих місць на селі, збільшенню надходжень від експорту продукції, забезпеченню сільськогосподарського виробництва висококваліфікованими працівниками.

Підводячи підсумки, можна сказати, що в Україні, враховуючи всі недоліки в механізмі регулювання ринку молока, необхідно розробити таку систему регулювання ринку, яка б гарантувала комплексне збалансування та дотримання інтересів споживачів, виробників і держави. Тобто ефективність державної регуляторної політики має забезпечувати рівень розвитку ринкових відносин між сільгоспвиробниками, фондovиробничими, переробними галузями, інфраструктурною сферою, підвищення рівня прибутковості їхньої діяльності, а також сприяння регіональному розвитку ринку молока та соціально-економічному розвитку сільських територій.

Література:

1. *The European Union's Common Agricultural Policy: Pressures for Change / United State Department of Agriculture // International agriculture and trade reports. WRS-99-2. – 1999.*
2. *Регламент Ради ЄС щодо підтримки розвитку села з боку Європейського фонду розвитку села (ЄСФРС) від 20 вересня 2005 р. №1698/2005: Міністерство юстиції України / Пер. офіційний. – С. 15.*
3. *Тивончук Я. О. Формування та розвиток ринку молока і молокопродуктів в Україні / Я. О. Тивончук // Економіка АПК. – 2008. – №12. – С.131–136.*
4. *Майстро С. В. Досвід державного регулювання агропродовольчих ринків у зарубіжних країнах Економіка АПК. – 2007. – №10. – С.19.*
5. *Domestic Milk Market in New Zealand [Electronic resource] // MAF . – 2011. – 11 p. – Mode of access: <http://www.maf.govt.nz/Portals/0/agriculture/dairy/domestic-milk-market-in-nz.pdf>.*
6. *Басюркіна Н. Й. Аналіз моделей продовольчої безпеки країни / Н. Й. Басюркіна // Інноваційна економіка. – 2012. – № 2 (28). – С. 281–284.*

References:

1. *The European Union's Common Agricultural Policy: Pressures for Change / United State Department of Agriculture // International agriculture and trade reports. WRS-99-2. – 1999.*
2. *Reglament Radi ES schodo pidtrimki rozvitku sela z boku Evropeyskogo fondu rozvitku sela (ESFRS) vid 20 veresnya 2005 r. №1698/2005: Ministerstvo yustitsiyi Ukrayini / Per. ofItsiyniy. – S. 15.*
3. *Tivonchuk Y. O. Formuvannya ta rozvitok rinku moloka i molokoproduktiv v Ukrayini / Y. O. Tivonchuk // Ekonomika APK. – 2008. – №12. – S.131–136.*
4. *Maystro S. V. Dosvid derzhavnogo reguluyannya agroprodovolchih rinkiv u zarubizhnih krayinah Ekonomika APK. – 2007. – № 10. – S.19.*
5. *Domestic Milk Market in New Zealand [Electronic resource] // MAF . – 2011. – 11 p. – Mode of access: <http://www.maf.govt.nz/Portals/0/agriculture/dairy/domestic-milk-market-in-nz.pdf>.*

6. Basyurkina N. Y. *Analiz modeley prodovolchoyi bezpeki krayini / N. Y. Basyurkina // Innovatsiyana ekonomika. – 2012. – № 2 (28). – S. 281.*